

BÉNDEK PÉTER

Fogalmi politizálás nélkül?

Hozzászólás Szabó Márton „Vázlat a politika diszkurzív értelmezéséről” című cikkéhez

Szabó Márton tanulmányának, úgy gondolom, egyik legnagyobb érdeme, hogy a magyar politológiában eddig kevésbé alkalmazott (ám nyugaton sem túl régi) elemzési szempontokra hívja fel a figyelmet. A szerző egy ideje több-kevesebb sikerrel próbálja meg elfogadtatni szempontjait a hazai közönséggel: a szóban forgó tanulmány és a folydogáló vita törekvéseinek egy újabb – megjegyzésre méltó – állomását jelentik. Hozzászólásom a vitához a jóindulatú bíráló álláspontjából született, abban a reményben, hogy Szabó Márton válasza megvilágítja majd a politika diszkurzív megközelítésének egy, megítélésem szerint, rendkívül fontos, ám a tanulmányban kidolgozatlanul maradt területét.

Szabó Márton – feltehetően: kellemesen – „nyugtalanítónak” nevezi azt a tényt, hogy „a diszkurzivitás konstitutív tényezővé válása után nincs meg többé a lehetőségünk a politika előzetes vagy utólagos, kívülről vagy felülről történő [pl. cselekvéseméleti vagy intézmény- és szervezetelméleti] rögzítésére és kijelölésére”. A politikai vita, amelyben Szabó szerint a politikai valóság beszédközpontúsága adekvát módon mutatkozik meg, „a szerep, a téma és a stílus szempontjából egyaránt önmaga határait tematizálva tesz szert öndefiníáló jelentésre”. Az elmélet izgalmassága pontosan ebből következik: hogy ti. a diskurzus nem egyszerűen velejárója a politikának, hanem konstitutív eleme, ontikus elve. Szabó elgondolása szerint a politikai diskurzus politikai vitává, a politikai vita pedig „határijelölő” politikai polémiává redukálható; dolgozata feladatát ez utóbbi „vázlatos leírásában” jelöli meg.

A diszkurzív politika *lényegi* ismertetőjegye tehát, hogy a „határpolémiák ... az internitás talajáról” kiindulva definiálják a politikum határait. A „határprobléma” lehetőségét nem lehet túlértékelni az elméletben. A diszkurzivitás résztvevői-cselekvői nyelv, és ekként csak közvetett

megismerési lehetőséget nyújt a tudománynak. (A *par excellence* leíró tudományok, mint a szervezetelmélet, a politikai ismeretszerzés többszörösen hátrányos helyzetű forrásaiként jöhetnek csak szóba.) Ezért, ha feltételezzük, hogy a diszkurzív politika önfenntartó és önértelmező közege, ahogy Szabó Márton állítja, roppant módon beszűkülnek a lehetőségeink a politikai diskurzus leírására. A „határproblémák” első ránézésre a politikáról gyűjthető nem problematikus (Kant) adatok egyetlen forrását jelentik. Egyébként szimbolikus elméletekre vagyunk utalva.

Na mármost, pontosan milyen „elméleti belátásokra” ad lehetőséget ez az elmélet? Szabó szerint a határviták „valamilyen módon” a politika lényegéről szólnak, értelmezik, *definiálják* (szó szerint: körülírják) a politikát, pontosabban a gyakorlati észhasználat egy közösségi formáját. A politikának magának valamiféle szubsztantív („osztályszemléletű”) *fo-galmát* azonban ne várjuk a tanulmánytól. A politika Szabó Márton-féle definíciója tagadja a jelentés faktualitását; tagadja, hogy a politika konstitúcióját megérthetnők a politikát alkotó, állandóan változó diskurzuson kívülről. Szabó a legtisztább antirealista episztemológiára építi az elméletét, miszerint a jelentés legvégső soron a társadalmi gyakorlat függvénye – e gyakorlatnak az elvei viszont szükségszerűen rejtve maradnak előlünk. Hogy miért szükségszerűen? Azért, mert nem tudhatjuk, hogy mitől válik valami máról holnapra „politikailag fontos” eseménnyé, témává. A politika önmaga alakítja határait.

De ha nem létezik nyelv a diskurzuson kívül, amely alkalmas volna objektív ismeretek átadására, hogyan lehet bármit is mondani a politikáról (nem csupán a politikában)? Hogyan lehetséges, más szóval, leírni a politikát, azaz: hogyan lehetséges politikatudomány? Szabó szerint erre a diskurzus absztrakt-formális elemei – a politikai szerep, a téma és a stílus – adnak lehetőséget, amelyek révén a diskurzus specifikusból genetikusan értelemre tesz szert. A határviták valami olyasmit közölnek a politikáról, ami univerzális mintákra támaszkodva összehasonlíthatóvá teszi a változó politikai diskurzusokat és megeremti az alapjait egy homofón, szisztematikus politikai jelentéselméletnek.

Az elgondolás valóban gyönyörű (még ha a kifejtése során Szabó professzor elmarad is a megkívánt precizitástól), és kiviláglik belőle a dogmatikus politikaelméletek teljes hasznavehetetlensége. Mégis, most röviden jelezni szeretném, miért gondolom, hogy hibás – pontosabban, hogy kiegészítésre szorul. Ahhoz, hogy egy diskurzust politikainak minősíthessen a külső szemlélő (mert, ugye, ennek az ideális állapotnak az elérése a célunk), a „politikai” jelentéselméletének további két kritériumnak kellene megfelelnie. Először, hogy a problematikus „politikai” diskurzus és a diskurzusban tematizálódó *szignifikáns* (azaz jelentéssel bíró) elemek között egyértelmű megfelelés álljon fenn. Ennek hiányában, érthetően, az utóbbiak nem okvetlenül jelölnék ki a társadalmakban zajló miriádnyi vita közül a *par excellence* politikai vitát. Ennél is fontosabb dolognak tartanám azonban azt bizonyítva látni, hogy a „politika” problematikus (tehát diskurzuson belüli) definíciójában szereplő kijelentés („A politika határkijelölő politikai polémia”) alanya és állítmánya

valóban analitikus viszonyban állnak egymással – azaz a politika nem egyszerűen csak egy a posztmodern diskurzusai közül, hanem valami gyökeresen más, a diszkurzivitás pedig nem a tudománynak (a politológiának), hanem a tudomány tárgyának (a politikának) az elve. A „politika” problematikus definíciójából a megfigyelő csak így juthatna el (a határvitákon keresztül) a politika *fogalmához*; csak így biztosíthatnók, hogy a politikai diskurzusban tematizálódó (objektív) határproblémák kögens módon kapcsolódnak a politikai univerzumhoz. A fogalomkeresés ebben az esetben nem mond ellent a korábban jelzett fogalomellenességnek, hiszen itt a politika formális definíciójához elengedhetetlen (analitikus) fogalom*lebontással* van dolgunk, nem (szintetikus-szubsztantív) fogalom*építéssel*.

Nem tudom, remélhetem-e Szabó Mártontól a vita nyújtotta szűk keretek között az itt felvetett kérdések tisztázását. Talán nem. Ez azonban mit sem változtat azon a tényen, hogy szívesen és örömmel olvastam a tanulmányát, amelyhez foghatók a hazai politológia épülését szolgálják csak.

